

DOI 10.31558/2519-2949.2024.2.23

УДК 355.48+316.485.26]:316.776(477+470)

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4655-0553>

Панасюк В. А., Міжнародний гуманітарний університет

УКРАЇНОФОБСТВО РОСІЙСЬКОГО ЦАРИЗМУ ТА ЙОГО ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ

В статті аналізуються витоки російського українофобства. Розкрито концепції: Москва – Третій Рим, Київ – Другий Єрусалим. Обґрунтовуються історичні чинники, що обумовлювали необхідність Москви контролювати Київ для підтримання шовіністичних ідеологічних міфологем про політичну і духовну спадкоємність Москви від ключових політичних і духовних центрів: Риму, Константинополя Єрусалиму і Києва. Останній розглядався не лише спадкоємцем Єрусалиму, а й стольним градом Русі, що трактувався Кремлем матір'ю міст руських, а сама Русь коліскою слов'янських «братніх» народів. Досліджено фальсифікацію Кремлем історичних фактів. Створення міфів про штучне роз'єднання єдиного українського і російського народу до середини XVII ст. Перетворення Росією Переяславської Ради, що була звичайною угодою гетьмана Б. Хмельницького з московським царем у реалізацію багатовікової мрії двох народів до возз'єднання. З'ясовано причини постійного наступу царизму на автономні права українського народу, знищення його політичного устрою, економічного укладу, мови, культури, закріпачення місцевого населення. Прагнення уніфікувати і привести в українських землях у відповідність до російських норм існування. Розкрито спроби українського народу, особливо його провідної верстви козацтва чинити опір політиці асиміляції українського народу та значення останнього в процесах перетворення московського царства в Російську імперію. Досліджено культурну складову російського і українського народів. Доведено високий рівень освіченості українців їх орієнтацію на латинізовану західноєвропейську культуру. Розкрито освітню відсталість російського народу і позитивний вплив представників української культури на російську. Проаналізовано постійне прагнення Кремля стерти з історичної пам'яті українського народу його історичне минуле. Придушення національно-визвольного українського руху на території іноземних держав. Систематична заборона української мови. Штучне нав'язування українцям термінів малороси, новороси та заборона термінів Україна, українці. Нав'язування міфу про діалектизм російської мови на прикладі так званої малоросійської говірки і нищення російським царизмом українського національного руху на західноукраїнських землях в роки Першої світової війни.

Зазначено, що саме ігнорування українського національного питання стало однією з причин російських революцій в роки царизму. Українофобство російського царизму не дозволило реалізувати надумані міфологеми і знищити український народ, але значною мірою обумовило загибель імперії.

Ключові слова: Київська Русь, Україна, Росія, Москва – Третій Рим, Гетьманщина, козацтво, малороси, Київ, Єрусалим, Москва

Вступ. На протязі всієї історії існування двох народів український народ виступав антиподом російському. Був його протилежністю в усіх сферах суспільно-політичного життя. Коліскою двох народів вважалась Київська Русь. Відповідно політичним, економічним і духовним центром тривалий час було місто Київ. На противагу Москві, що позиціонувала себе третім Римом Київ у свідомості тогочасного суспільства виступав в ролі другого Єрусалиму. Хрещення народів Київського Русі почалося з Києва. Володимира Великого порівнювали з царями Давидом і Соломоном, а Київ – з Єрусалимом. Сакралізація Києва і його правителів належить митрополиту Іларіону автору «Слово про Закон і Благодать». Дещо пізніше цю ідею обґрунтував Іаків Мніх «Пам'ять і похвала князеві Володиміру» [19, с. 44, 52, 62–63, 96].

Мета статті – визначити витоки російського українофобства в царський період.

Зазначена тема потребує вирішення таких **завдань**:

- дослідити російські наративи щодо концепції Москва – Третій Рим;
- розкрити ставлення царського уряду до українського народу;
- проаналізувати причини асиміляційної політики царизму в українських землях і її наслідки.

Методи дослідження: для визначення українофобства російського царизму використовувались ретроспективний, історичний методи, а також узагальнення, систематизації та пояснення.

Результати дослідження. Сакральному ствердженню Києва сприяли біблійні легенди про благословення міста Андрієм Первозваним та апостолом Павлом. Показовим є те, що правителі Київської Русі наслідували візантійський стиль у архітектурному будівництві. Десятинна, церква, Володимирський Собор, Софійський Собор, Золоті Ворота. Так підкреслювалась значимість сакральності та наслідування Києвом Єрусалима через Константинополь, який в Київській Русі називали Царгород. Саме будівництво церков, храмів в честь Пресвятої Богородиці мало сприяти перетворенню Києва в другий Єрусалим.

Відновлення Київської митрополії 1620 р. ще більше зміцнило авторитет міста як духовного центру. Про богообраність міста Києва вели мову навіть російські імператори. Розглядалися навіть проекти перенесення столиці імперії до цього міста. Кожен християнин відвідуючи Київ відчував себе паломником святого місця. Навіть в роки Національно-визвольної революції Б. Хмельницький урочисто в'їжджав у місто через Золоті Ворота під хвалебні крики місцевого населення, що порівнював його з Мойсеєм.

Правителі Москви усвідомлювали значення Києва на протязі всієї історії свого існування. Тому не даремно перетворившись у важливий політичний центр Москва відчувала своєрідний комплекс меншовартості в духовному сенсі.

Взяття під свій контроль Київ створювало додаткові важелі духовного і політичного впливу для Московського царства. Успадкування одного Константинополя було недостатньо. Підпорядкування собі Києва давало можливість створити міфологему про успадкування Єрусалиму Москвою через столицю Київської Русі. В іншому випадку питання про першість Москви на території колишньої Київської Русі ставилось під сумнів. Київ стольний град. Київ проголошувався матір'ю міст руських [9]. Ці сакральні тези міцно сиділи в свідомості тодішнього населення. Відповідно Москва духовно не відчувала свою першість не тримаючи під своїм контролем таке важливе місто. Особливо це прагнення актуалізувалося після події 1654 р. В той час коли козацька старшина, православне духовенство і простий український народ в масі своїй не сприймав Переяславську Раду Московське царство робило все, щоб надати цьому явищу особливого пафосу. Навіть не під час самої події, а пізніше в усіх спогадах в обов'язковому порядку слід було відзначати акт військово-політичної угоди з Запорізьким козацтвом, як возз'єднання двох братніх народів. Нібито брати слов'яни – українці і росіяни були роз'єднанні зовнішніми ворогами і весь цей час прагнула знову злитись в єдине ціле [6, с. 165–166].

Подібний підхід був зручний на початку поступового обмеження автономії козацької держави. Союз Кремля і Гетьманщини від самого початку його підписання розкрив ідеологічні розбіжності двох народів на вищому рівні. Орієнтуючись на станове право тогочасної Європи. Верхівка козацтва присягнула на вірність Московському монарху. Дотримуючись принципу васалітету українська сторона почала вимагати аналогічної присяги від Московського царя. Посли монарха категорично відмовились. Пояснюючи це тим, що в їхній державі правитель підданим не присягає. Всі в його царстві перед ним є холопами. Така заява ледь не зірвала підписання угоди. Конфлікт вдалось залагодити. Однак він засвідчив принципову не лише історичну, а й ментальну роз'єднаність двох народів [17, с. 546].

Традиційний вічовий відносно демократичний устрій козацької республіки різко контрастував на фоні деспотичної Москви. Традиційна схильність українців до парламентаризму колективного прийняття рішень не могло сприяти інтеграції з народом де стверджувались принципи абсолютизму у вигляді одноосібної монархії. Це стало зрозуміло, ще на Переяславській Раді. Проте геополітична ситуація змушувала гетьмана до її підписання долаючи опозиційні настрої серед найближчого оточення.

В Москві усвідомлювали небезпеку існування республіканського устрою в Україні. Сприяти його подальшому розвитку на територію Кремля в плани його керівництва не входило. Москва прагнула до уніфікації ідеології, політики, економіки, культури. Ціль таких заходів асиміляція українського народу в російській культурі. В залежності від обставин наступ на права українського народу

посилювався і спадав, але його особливістю було те, що він ніколи не припинявся.

«Доба Руїн» створила передумови для знищення здобутків Національно-визвольної революції. Із зовнішніх чинників, найактивніше відчувався вплив Кремля. Розділяй і пануй такою стала політика північного сусіда в Гетьманщині. Аналізуючи основні міжнародні угоди в добу Руїн, показовим є те, що практично всі гетьмани, укладаючи чи підтримуючи стосунки з Московським урядом, доходили до висновку дистанціюватись від неї і знайти собі іншого союзника. Прикладом цьому є І. Виговський, Ю. Хмельницький, П. Дорошенко. Причинами було недотримання союзницької угоди. Система підданства, а не васальних відносин у взаєминах та прагнення розколоти політично, територіально і духовно та знищити народ і державу.

Загарбання і юридичне оформлення українських земель в союзі з іншими країнами стало інструментом і самоціллю Кремля. Яскравим свідченням цьому були Андрусівська угода та Вічний мир. За словами В. Брехуненка: Росія «... торгувала українськими землями відповідно до зовнішньої кон'юнктури. Коли «припікало» – віддавала ту чи іншу частину без жодного сентименту» [2, с. 18, 27–28; 22].

За іронією долі козацтво стало військовою силою, що сприяло піднесенню Московської держави. Московське царство завдяки козацтву перетворилось в потужний суб'єкт міжнародного права.

Знищуючи залишки козацької автономії, Кремль використовував терор, погрози, переселення і підкуп. Москва чітко йшла до поставленої мети. В духовному плані ціллю було підкорити собі духовний центр колишньої Київської Русі. В результаті політичних інтриг Москві вдалось добитись підпорядкування Київської митрополії Московському патріархату в XVII ст. Проголошення Московського патріархату і підпорядкування йому Київської митрополії до сьогодні є дискусійним. Науковці ставлять під сумнів канонічність РПЦ і вказують на окупацію Московським патріархатом Київської митрополії в 1686 р. [7, с. 60–68].

Підґрунтям для цього слугувала вироблена пропагандою царизму ідеологія, що почала заперечувати відособленість українського народу від російського. Сам термін Русь, Рос, що асоціювався з Україною-Руссю – українським народом в Кремлі вирішили взяти собі. Традиційний і загальноживаний термін «москвити» указом Петра I був заборонений на території царства. Їх замінили терміни «Росія», «росіяни» [13]. За його наказом такою стала назва Російської імперії та його народу. Пізніше цей наказ підтвердила Катерина II. Колонізаторська політика царизму вступає в найагресивнішу стадію. Почали викорінюватись терміни: Україна, українець. Їх замінили терміни: Малоросія, малороси, Новоросія. Ідеологема таких заходів зрозуміла. Переконати тогочасний світ, що Москва є уособленням Великої Росії. Спадкоємиця Київської Русі. Відповідно територія самого Києва і прилеглих до нього територій – це, за твердженням Кремля, Мала Росія і народ там відповідно Малороси. В самих термінах закладено ідею перетворити ці території та людей, що на ній проживають у щось другорядне, меншоважливе. Заборонивши ідентифікаційне визначення Україна, українець, щоб поступово переконати всіх, що такого народу не існує, а є певне відгалуження російського народу [14, с. 28–29, 183, 209–210, 275, 278–279].

Створення Малоросійських колегій, а також Правління Гетьманського уряду все це активізувало згортання демократичних інститутів Гетьманщини та продовження втручання Москви у внутрішні справи України. Окремою складовою став наступ на культурні права українців. Українська мова проголошувалась особливим наріччям російської мови. Тотальна заборона на її вживання і викорінення запустили механізми русифікації. Наприклад в навчальних закладах, що функціонували в українських землях, П. Рум'янцев вимагав викорінювати навчальні програми, що були створенні під європейську латинську методику викладання. Керівництво навчальних закладів було змушене вносити певні зміни в освітні програми, щоб створити видимість виконання наказів керівника Другої Малоросійської колегії.

Все це неухильно вело до асиміляції і загрожувало зникненню українського народу з історичної арени. Незважаючи на те, що накази про викорінення латини з навчальних закладів залишались переважно без належного виконання вони не сприяли розвитку освіти в українських землях. Однак національний спротив українців цим процесам був доволі сильний, що рятувало нашу освіту, мову і народ від розчинення у чужій ворожій культурі [1, с. 10–14; 10, с. 40–42; 11, с. 30–31].

Запровадження кріпацтва призводило до соціального гноблення і ліквідації фермерського типу господарювання, що було основою економічного укладу регіону, що проживав на цій території. Почало доходити до небачених явищ в російсько-українській угоді, а саме Коломацьких статтях стверджувалось про необхідність заохочень російсько-українських шлюбів козацької старшини з російським дворянством. Подібні заходи Кремля природньо породжували спротив українського

народу. Спроба І. Мазепи вибороти незалежність успіху не мала. В обігу російської мови з'являється презирливий термін «мазепинці». Відбувається своєрідна підміна понять в цілях маніпуляції людською свідомістю. Українських патріотів російський царизм заклеює цим терміном. Фінальною стадією всіх цих деструктивних процесів стало посилення терору і остаточна ліквідація залишків автономії Української державності наприкінці XVIII ст. [22].

Навіть після знищення залишків української автономії з Кремля уважно слідкували за всіма процесами на всіх українських землях. Москва постійно відчувала хвилювання з приводу національно-визвольних рухів українського народу. Навіть три хвили гайдамацького руху на землях Речі Посполитої Кремль вирішив придушити. Українські повстанці досить часто у своїх лозунгах закликали до відродження славної козачини. Запорізької Січі, Гетьманщини. Допустити чогось подібного в Москві і близько не могли. До того ж існувала загроза, що національно-визвольні події українського народу в Речі Посполитій можуть поширитись на землях підвладній Російській імперії [15, с. 193].

Прагнучи уникнути можливого повстання козацької верхівки чи рядового козацтва, російський уряд діяв не лише терором. Значною мірою він йшов на зустріч козацькій старшині в їхніх прагнення зрівнятися в статусі з російським дворянством. Цьому сприяла Жалувана грамота російського дворянству видана Катериною II. В ній козацька старшина зрівнювалась в правах з російським дворянством.

Стосовно рядового козацтва практикувалось їх розселення на землі, що потребували захисту. Так козаки Запорізької Січі селилися на Кубані. Продовжуючи там нести службу зберігаючи право на самоврядування не маючи статусу кріпака. Такий підхід був вигідний російському уряду. Козацька старшина і рядове козацтво було досвідченою військовою і рушійною силою українського народу. В роки Національно-визвольної революції козацтво було ядром революції. Відірвавши цю політично активну верству від власного народу московський уряд значно послаблював його боротьбу за свої права [4, с. 16; 5].

На території України, що входили до складу Російської імперії в XVII – XVIII ст. діяли церковно-приходські школи. Мережа початкових шкіл – братські, монастирські, церковно-приходські, січові, сотенні, полкові. Мережа народних училищ. Була навіть своєрідна школа державного управління створена на початку другої половини XVIII ст. Я. Гнатовичем. Школа готувала працівників канцелярії. В Чернігові існував Малоросійський колегіум. Пізніше відкрились Харківський і Переяславські колегіуми. В Києві функціонувала, Києво-Могилянська академія, що була центром науки в Східній Європі.

Рядові козаки вчилися початковій грамоті. Діти козацької старшини здобували гарну домашню початкову освіту. Значна увага приділялась музиці військовій та релігійній освіті. Навчалися в єзуїтських колегіях, Києво-Могилянській академія де була латинізована освіта європейського зразка. Продовжували навчання за кордоном в провідних вишах країн Західної Європи. Відомо, що ще сподвижники Б. Хмельницького до початку Національно-Визвольної революції закінчили провідні європейські виші. Так С. Морозовицький здобув освіту в Падуанському і Краківському університетах. У Лейденському університеті (Нідерланди) навчався – М. Кривонос. Представники козацької старшини навчали своїх дітей в Геттінгенському і Кенігсберзькому, Кембриджському і Оксфордському університетах.

Загальний рівень освіченості не йшов в жодне порівняння з підданими Московського царства, а пізніше Російської імперії. Московський уряд активно залучав провідну інтелектуальну верству українського народу до себе на службу. З 23 ректорів Московської академії 21 здобули освіту в Києво-Могилянці, а з 125 професорів 95 там навчались. Назвемо лише деяких представників: С. Полоцький – засновник Слов'яно-Греко-Латинської академії в Москві. Вихователь і вчитель дітей царя. Стефан Яворський – Президент Синоду Православної російської церкви і Ф. Прокопович. Слід зазначити, що два останніх відігравали значну роль в політиці Російської імперії. Ф. Прокоповича називають сподвижником Петровських реформ [3, с. 168–172; 18; 21].

Така просвітницька діяльність української інтелектуальної еліти на Московське царство і Російську імперію мало негативні наслідки для українського народу. До сьогодні ведуться дискусії скільки раз Москва забороняла українську мову. Чисельність подібних наказів перевищує 100. За приблизним рахунком цифра сягає 134 рази. Дискусії з цього приводу тривають досі. Назвемо лише деякі з них 1690 р. накладення анафема РПЦ на церковні книги друковані літературною українською мовою. Складно віднайти подібний прецедент в світовій історії. 1769 р. указ Синоду РПЦ

про вилучення в населення українських букварів і церковних. Подібні укази видавали Петро I, Катерина II та інші правителі Російської імперії. Заборонено було викладання рідною мовою в усіх навчальних закладах України. Влада не просто забороняла вживання української мови, а закривала школи. Так були закриті недільні школи. Окремим указом заборонялось викладання української мови в цитаделі української науки і освіти – Києво-Могилянській академії. В 1817 році рішенням Синоду Києво-Могилянську академію було закрито. Українська мова повністю опинилась поза законом. Особливого обурення викликали Валуєвський циркуляр і Емський указ. Навіть вистави українською заборонялись.

Влада доплачувала чиновникам солідну надбавку до посадового окладу за русифікацію місцевого населення. Дійшло до того, що навіть в церквах було заборонено нарікати дітей українськими іменами. Незважаючи на позитивний вплив української культури на російську, уряд Москви панічно боявся інтелектуальної еліти України. Освіченого народу з демократичними традиціями, що був протилежністю темному російському люду в ті часи. Існування української мови автоматично слугувало підтвердженням існування його народу. Це різко розходилося із ідеологією царизму про єдиний російський народ і відсутність на світі українського народу. Цим і пояснюється таке українофобство до української культури і всього українського.

Кремль намагався перетворити українські землі в звичайну провінцію насаджуючи там типовий для них адміністративно-територіальний устрій і створити з українського народу собі подібних асимілювавши останніх у власній культурі. З метою досягти поставлених ідеологічних цілей [23].

Не можна відзначити вкрай важливий позитивний чинник. Території Західноукраїнських земель, що перебували під владою Австро-Угорської імперії не зазнавали такого нищівного культурного гніту. Це сприяло духовному розвитку і зосередження там значної частини інтелектуальної української еліти особливо на зламі XIX – XX ст., що дало підстави М. Грушевському назвати Галичину українським П'ємонтом [12, с. 77].

Українська інтелектуальна еліта намагалась чинити спротив процесам русифікації, але наштотувався на репресії і чергові заборони. Будь-які організації, що проголошували своєю ціллю відродження української мови чи державності оголошувались злочинними і зазнавали переслідування зі сторони російського уряду. В 1905 році клопотання провідних кіл Харківського і Київського університетів щодо заборони української мови були відкинуті Кабінетом Міністрів Росії, визнавши їх несвоєчасним [8].

Перша російська революція була сигналом для вищого керівництва держави. Держава потребувала кардинальних і рішучих змін. Масові мітинги, що прокотились її територією були цьому свідченням. Перехід військових частин сухопутних військ і флоту вказувало на те, що армія перестала бути надійною опорою режиму. Лозунги «геть царя» свідчили про знищення в суспільній свідомості віри в «доброту царя». Народ вимагав зміни політичного устрою. Конституції, парламенту, демократії. Вироблена ще міністром народної освіти Уваровим теорія «православ'я, самодержавство, народність» вичерпало себе. Російський уряд пішов на поступки. Маніфест царя дарував народу громадянські і політичні права. В країні скликався парламент. В українських землях це викликало сильне патріотичне піднесення. На підвладних територіях Російської імперії почали виникати просвіти. Відкривалися україномовні школи.

Однак столипінська реакція жорстко придушила всі ці починання. Третьочервневий переворот поставив тимчасову крапку в революційних подіях. Особливим цинізмом влади був «Столипінський циркуляр». Відповідно до нього під заборону потрапляли «інородні» товариства. Так було заборонено діяльність всіх українських організацій на території російської імперії. Для Москви український народ виявився чужим на його власних землях [20, с. 20–21, 96, 117–119].

Показовим є те, що українофобство російського керівництва не мало територіальних обмежень. Більш того напередодні Першої світової війни Кремль прагнув не просто окупувати Західноукраїнські землі, а покінчити там з «мазепинством». Тобто винищити все українське. В роки війни створивши на окупованих землях Галицько-Буковинське генерал-губернаторство уряд Росії відразу розпочав політику репресії і заходів по знищенню всього українського. Окупація західноукраїнських земель Російською імперією супроводжувалось міфічним твердженням про необхідність: «...злиття землі Ярослава Осмомисла, князів Данила і Романа з імперією в політичному та національному відношеннях...».

Військовий спротив українців на Західноукраїнських землях активізувався у вигляді легіону УСС. Він був створений за ініціативою української організації ГУР та діяв в складі Австро-Угорської влади. Перебуваючи між двома ворогуючими імперіями Російською та австро-угорською

українське населення східних і західних земель України були втягнуті у братовбивчу війну. Воюючи за чужі їм інтереси в складі ворогуючих військово-політичних блоків Троїстий (потім перейменованій в Четверний союз) і Антантою. Затяжна політична та економічна кризи. Невирішеність національного питання роки Першої російської революції та поразки російської армії на фронті довершили справу імперії. Друга буржуазно-демократична російська революція знищила царський режим та імперію [16, с. 33–35].

Висновки. Витоки українофобства в царський період російської історії зумовлюються комплексом меншовартості його суспільства перед українським народом. В світовій історії Київ виступає сакральним світовим центром, правонаступником Єрусалиму і колискою української культури. Такий статус Києва породжував в царській Росії задрість, несприйняття всього українського і бажання підтасувати історичні факти, щоб перетворити Київську Русь в спільну колиску слов'янських народів, зокрема українського та російського.

Так Переяславська угода набула сакрального значення в царські часи. В Кремлі її зображували головною подією в історії двох народів. Для Росії вона стала ще одним доказом в підтвердження концепції Москва – Третій Рим. Активно поширювалась теорія про спадкоємність Москви від провідних центрів духовного і політичного життя – Риму, Константинополя і Києва. Цілковита реалізація такої міфологеми потребувала знищення українського народу шляхом терору, шантажу, підкупу провідної верстви і асиміляції її народу в російській культурі. Привласнити історію сусіда стало самоціллю Кремля заради набуття імперського статусу, освяченого московським патріархатом, канонічність якого ставиться під сумнів дослідниками.

На побутовому рівні бажання Москви викоринити все українське було викликане високим рівнем політичної, духовної культури українського народу. Його прагненням до особистої свободи та небажанням жити під диктатом Кремля. Навіть позитивний вплив представників української культури на російську державу не змусив її правителів відмовитись від задуманого.

В наслідок постійних заборон української культури, русифікації і нищення української держави були остаточно ліквідовані залишки української автономії, Для ідентифікації українського народу і землі виникли штучні терміни малороси, новороси – Малоросія, Новоросія. Терміни Україна, українець заборонялись.

Русифікаторська політика і придушення національно-визвольних рухів російською імперією тривала не лише на підвладних їй землях, а й за межами її території. Посилений спротив українців політиці русифікації стало одним з чинників лютневої революції в Росії, що знищила імперію та її злочину українофобську ідеологію.

Бібліографічний список:

1. Безрук Т. Історико-правові засади організації та функціонування Малоросійської колегії в Гетьманщині (1722–1727 рр.). *Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту*. 2014. Вип. 28 (1). С. 10–14.
2. Брехуненко В. Як Росія Україною торгувала. «Московська благодать». Київ, 2007. 64 с.
3. Дічек Н. Розвиток освіти на українських землях у добу бароко. *Педагогічна і психологічна науки в Україні: збірник наукових праць: в 5-ти т. Т. 1. Загальна педагогіка та філософія освіти*. С. 166–173.
4. Дудка Я. Інкорпорація козацької старшини Слобожанщини в соціальну структуру Російської імперії у XVIII ст.: політико-правовий аспект. Харків, 2017. *Історія та географія* Вип. 54. С. 14–17.
5. Заруба В. Українська козацька старшина і формування південноукраїнського дворянства. *Histor!ans*. 09.04.2021. URL : <http://surf.li/psbrp> (дата звернення 11.02.2024).
6. Ковбасенко Ю. Філоненко Д. Стратегії десакралізації духовних міфів засобами художньої літератури. Деміфологізація історії та творення міфів в українській науці та публічному просторі. Монографія. Львів–Торунь liha-Pres. 2021. 200 с.
7. Кульчинський О. Київська Митрополія як окупована територія Вселенського Патріархату з 1686 року та мітологема від «країв північних». Юрисдикційний статус Київської православної митрополії у 1686 році: богослів'я, канонічне право та культурно-історичний аспект. *Збірник доповідей наукової конференції*. Київ, 2019. С. 60–69.
8. Мандебура О. Боротьба за мову : Харків–Київ, 1905. 16.06.2023. *Український інтерес*. URL : <https://uain.press/articles/952912-952912> (дата звернення 11.02.2024).
9. Марутян Р. «Третій Рим і Другий Єрусалим» : імперські амбіції проти духовності. *Духовність і культура*. 25.09. 2018 р. URL : <http://surf.li/psbtn> (дата звернення 11.02.2024).
10. Маслійчук В. «Друга Малоросійська колегія» та освітні ініціативи 1765–1780 рр. *Наукові праці історичного факультету Запорізького нац. ун-т*. 2016. Вип. 46. С. 39–45.
11. Маслійчук В. Культурно-освітні ініціативи на Лівобережній та Слобідській Україні другої половини XVIII–початку XIX ст.: дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01. Харків–Запоріжжя, 2019. 479 с.

12. Мельник Р. Галичина чи велика Україна: поняття «українського п'ємонту» в дискурсі газети «Діло» (1929–1939). *Вчені записки ТНУ ім. В. І. Вернадського*. 2022. Т.33 (72) № 3. С. 77–84.
13. Мельниченко А. «Третій Рим», або як Російська Православна Церква стала зброєю «русского мира» та полюбила атомну бомбу. Київ. Україна. 19.04. 2022 р. URL: <http://surl.li/psbtd> (дата звернення 11.02.2024).
14. Наконечний Є. Украдене ім'я. Чому русини стали українцями. Передмова Я. Дашкевича. 3-є, доп. і випр. вид. Львів, 2001. 400 с.
15. Нікітін В. Гайдамацький рух у побужжі. *Краєзнавство*. 2018. №1. С. 186–196.
16. Перепелюк В. Окупаційна політика в Галичині та на Буковині в роки Першої світової війни. *Наука. Освіта. Молодь*. С. 33–35. URL : <https://salo.li/BE5503D> (дата звернення 11.02.2024).
17. Переяславська Рада 1654 року. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків.: Право, 2016. Т.1 історія держави і права України редколегія. : В. Д. Гончаренко (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук. України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т. ім. Ярослава Мудрого. 848 с. : іл.
18. Полукетов І. Рагулі чи просвітники? Або як козаки в європейських університетах вчилися. *Історична правда*. 11.06.2020. URL : <https://www.istpravda.com.ua/articles/5ee2267090fb9/> (дата звернення 11.02.2024).
19. Ричка В. «Київ – Другий Єрусалим». (з історії політичної думки та ідеології середньовічної Русі). Київ : ін-т історії України, 2005. 243 с.
20. Токаленко П. О. Особливості політичної реакції імперського режиму на Першу російську революцію в Південній Україні (1905–1910 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Херсон, Запоріжжя, 2021. 245 с.
21. Тюрменко І. Горбула О. Культурологія: теорія та історія культури. Навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури. 368 с. URL : <https://salo.li/3CE5289> (дата звернення 11.02.2024).
22. Фацинець І. Початок (не) братської колонізації. *Історична правда*. 02.08. 2023 р. URL : <https://salo.li/E33C65d> (дата звернення 11.02.2024).
23. Як боролися з українською мовою. Хроніка заборон за 400 років. *Історична правда. Спецпроект*. 03.07.2012. URL : <https://salo.li/e4c8C55> (дата звернення 11.02.2024).

References:

1. Bezruk, T.(2014). Istoriko-pravovi zasady organizatsii ta funktsionuvannya Malorosii's'koї kolegii v Get'manshchini (1722–1727 rr.). *Naukovii visnik Uzhgorods'kogo natsional'nogo un-tu*. Vip. 28 (1). S. 10–14.
2. Brekhunenko, V. (2007). Yak Rosiya Ukraїnoyu torguvala. «Moskovs'ka blagodat'». Kiiiv. 64 s
3. Dichek, N. Rozvitok osviti na ukraїns'kikh zemlyakh u dobu baroko. *Pedahohichna i psykhohohichna nauky v Ukrayini: zbirnyk naukovykh prats'*: v 5-ty t. T. 1. *Zahal'na pedahohika ta filosofiya osvity* S. 166–173.
4. Dudka, Ya. (2017). Inkorporatsiya kozats'koї starshini Slobozhanshchini v sotsial'nu strukturu Rosiis'koї imperii u XVIII st.: politiko-pravovii aspekt. Kharkiv. *Istoriya ta heohrafiya*. Vip. 54. S. 14–17.
5. Zaruba, V. (2021). Ukraїns'ka kozats'ka starshina i formuvannya pivdenoukraїns'kogo dvoryanstva. *Historians*. 09.04.2021. URL : <http://surl.li/psbrp> (date of access 11.02.2024).
6. Kovbasenko, Yu. (2021). Filonenko D. Strategii desakralizatsii dukhovnikh mifiv zasobami khudozhn'oї literaturi. Demifologizatsiya istorii ta tvorennya mifiv v ukraїns'kii nautsi ta publichnomu prostori. Monografiya. L'viv–Torun' liha-Pres. 200 s.
7. Kul'chins'kii, O. (2019). Kiiiv's'ka Mitropoliya yak okupovana teritoriya Vselens'kogo Patriyarkhatu z 1686 roku ta mitologemi vid «kraiv pivnichnikh». Yurisdiksiinii status Kiiiv's'koї pravoslavnoi mitropolii u 1686 rotsi: bogosliv'ya, kanonichne pravo ta kul'turno-istorichnii aspekt. *Zbirnik dopovidei naukovoi konferentsii*. Kiiiv. S. 60–69.
8. Mandebura, O. Borot'ba za movu : Kharkiv–Kiiiv, 1905. 16.06.2023. *Ukraїns'kii interes*. URL : <https://uain.press/articles/952912-952912> (date of access 11.02.2024).
9. Marutyan, R. «Tretii Rim i Drugii Erusalim» : impers'ki ambitsii proti dukhovnosti. *Dukhovnist' i kul'tura*. 25.09.2018. URL : <http://surl.li/psbnt> (date of access 11.02.2024).
10. Masliichuk V. (2016). «Druga Malorosii's'ka kolegiya» ta osvitni initsiativi 1765–1780 rr. *Naukovi pratsi istorichnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo nats. un-t..* Vip. 46. S. 39–45.
11. Masliichuk, V. (2019). Kul'turno-osvitni initsiativi na Livoberezhnii ta Slobids'kii Ukraїni drugoi polovini XVIII–pochatku XIX st.: dis. ... d-ra ist. nauk: 07.00.01. Kharkiv–Zaporizhzhya. 479 s
12. Mel'nik, R. (2022). Galichina chi velika Ukraїna: ponyattya «ukraїns'kogo p'ємontu» v diskursi gazetii «Dilo» (1929–1939). *Vcheni zapiski TNU im. V. I. Vernads'kogo*. T. 33 (72) № 3. S. 77–84.
13. Mel'nichenko, A. (2022). «Tretii Rim», або як Rosiis'ka Pravoslavna Tserkva stala zbroeyu «russskogo mira» ta polyubila atomnu bombu. Kiiiv. Ukraїna. 19.04.2022. URL: <http://surl.li/psbtd> (date of access 11.02.2024).
14. Nakonechnii, Є. (2001). Ukradene im'ya. Chomu rusini stali ukraїntsyami. Peredmova Ya. Dashkevicha. 3-є, dop. i vipr. vid. L'viv. 400 s.
15. Nikitin, V. (2018). Gaidamats'kii rukh u pobuzhzhii. *Kraeznavstvo*. №1. S. 186–196.
16. Perepelyuk, V. Okupatsiina politika v Galichini ta na Bukovini v roki Pershoї svitovoi viini. *Nauka. Osvita. Molod'*. S. 33–35. URL : <https://salo.li/BE5503D> (date of access 11.02.2024).
17. Pereyaslavs'ka Rada 1654 roku. Velika ukraїns'ka yuridichna entsiklopediya : u 20 t. Kharkiv: Pravo, 2016. T.1 istoriya derzhavi i prava Ukraїni redkolegiya. : V. D. Goncharenko (golova) ta in.; Nats. akad. prav. nauk. Ukraїni ; Ін-т derzhavi i prava im. V. M. Korets'kogo NAN Ukraїni ; Nats. yurid. un-t. im. Yaroslava Mudрого. 848 s.

18. Poluektov, I. (2020). Raguli chi prosvitniki? Abo yak kozaki v evropeis'kikh universitetakh vchilis'. *Istorična pravda*. 11.06.2020. URL : <https://www.istpravda.com.ua/articles/5ee2267090fb9/> (date of access 11.02.2024)
19. Richka, V. (2005). «Київ – Другий Єрусалим». (z istoriï politichnoï dumki ta ideologii seredn'ovichnoï Rusi). Київ : in-t istoriï Ukraïni. 243 s.
20. Tokalenko, P. O. (2021). Osoblivosti politichnoï reaktsii impers'kogo rezhimu na Pershu rosiis'ku revolyutsiyu v Pivdennii Ukraïni (1905–1910 rr.) : dis. ... kand. ist. nauk: 07.00.01. Kherson, Zaporizhzhya. 245 s
21. Tyurmenko, I. Gorbula, O. Kul'turologiya: teoriya ta istoriya kul'turi. Navch. posib. Київ: Tsentr navchal'noi literaturi. 368 s. URL : <https://salo.li/3CE5289> (date of access 11.02.2024)
22. Fatsinets' I. Pochatok (ne) brats'koï kolonizatsii. *Istorična pravda*. 02.08.2023. URL : <https://salo.li/E33C65d> (date of access 11.02.2024).
23. Yak borolisya z ukraïns'koyu movoyu. *Khronika zaboron za 400 rokiv. Istorična pravda. Spetsproekt*. 03.07.2012. URL : <https://salo.li/e4c8C55> (date of access 11.02.2024).

Panasyuk V. Ukrainophobia of Russian czarism and its political consequences

The article analyzes the origins of Russian Ukrainophobia. Concepts revealed: Moscow – the Third Rome, Kyiv – the Second Jerusalem. The historical factors that determined the need for Moscow to control Kyiv in order to maintain chauvinist ideological mythologies about the political and spiritual succession of Moscow from the key political and spiritual centers: Rome, Constantinople, Jerusalem and Kyiv are substantiated. The latter was considered not only the heir to Jerusalem, but also the capital city of Russia, interpreted by the Kremlin as the mother of Russian cities, and Russia itself as the cradle of Slavic "brotherly" peoples. The falsification of historical facts by the Kremlin has been investigated. The creation of myths about the artificial separation of the unified Ukrainian and Russian people until the middle of the 17th century. Russia's transformation of the Pereiaslav Rada, which was an ordinary agreement between Hetman B. Khmelnytskyi and the Moscow tsar, into the realization of the centuries-old dream of the two peoples before reunification. The reasons for the constant attack of tsarism on the autonomous rights of the Ukrainian people, the destruction of its political system, economic structure, language, culture, and consolidation of the local population have been clarified. Efforts to unify and bring Ukrainian lands into compliance with Russian standards of existence. The attempts of the Ukrainian people, especially its leading Cossacks, to resist the policy of assimilation of the Ukrainian people and the importance of the latter in the process of transformation of the Moscow kingdom into the Russian Empire are revealed. The cultural component of the Russian and Ukrainian peoples was studied. The high level of education of Ukrainians and their orientation towards Latinized Western European culture has been proven. The educational backwardness of the Russian people and the positive influence of representatives of Ukrainian culture on Russian culture are revealed. The Kremlin's constant desire to erase its historical past from the historical memory of the Ukrainian people is analyzed. Suppression of the Ukrainian national liberation movement on the territory of foreign countries. Systematic prohibition of the Ukrainian language. Artificially imposing the terms Malorossi, Novorossi and banning the terms Ukraine, Ukrainians on Ukrainians. The imposition of the myth about the dialecticism of the Russian language on the example of the so-called Little Russian dialect and the destruction by Russian tsarism of the Ukrainian national movement in Western Ukrainian lands during the First World War. It is noted that the very ignoring of the Ukrainian national question became one of the reasons for the Russian revolutions during the years of tsarism. The Ukrainophobia of the Russian tsarism did not allow the realization of imaginary mythologies and the destruction of the Ukrainian people, but to a large extent determined the demise of the empire.

Keywords: Kyivan Rus, Ukraine, Russia, Moscow – the Third Rome, Hetmanship, Cossacks, Little Russians, Kyiv, Jerusalem, Moscow